

KINNITATUD

Kristina Märks
Tallinna Meelespea Lasteaia direktor
12.09.2011 Käskkiri nr 1-1/1-P
Kooskõlastatud pedagoogilisel nõupidamisel

**ÜLD- ja SOBITUSRÜHMA LAPSE VAATLUS,
ARENGU JÄLGIMISE JA DOKUMENTEERIMISE KORD
TALLINNA MEELESPEA LASTEAIAS**

Koostanud Kristina Märks

Tallinna Meelespea Lasteaia direktor

Dokumendi lisade väljatöötamises osalesid:

Tallinna Meelespea Lasteaia sisehindamise meeskonna liikmed:

Ülle Pais, Kadri Karm, Dagmar Lehis, Getter Kulberg.

Tallinna Meelespea Lasteaia Õpekasvatustöö meeskonna liikmed:

Evi Laama, Eve Hein, Milja Lilleväli, Ly Koger, Marianne Šestakova.

TALLINNA MEELESPEA LASTEAIAS ÜLD- JA SOBITUSRÜHMA LASTE ARENGU TOETAMINE

Käesoleva dokumendi ülesandeks on luua asutuse sisene „üld- ja sobitusrühma laste vaatluse, arengu jälgimise ja dokumenteerimise“ ühtne süsteem.

Lapse arengu jälgimise ja hindamine koosneb:

1. Lapse vaatluse kaart (Lisa 1)
2. Laste rahulolu küsitlusankeet (lisa 2)
3. Lapse arengutabel (Lisa 3)
4. Lapse arengumapi koostamise põhimõtted (Lisa 4)
5. Laste arenguvestluse ettevalmistavad küsimused. (Lisa 5)
6. IAK - Lapse individuaalsuse kaardi koostamise juhend, Lapse individuaalne tegevuskava (Lisa 6)
 - IAK I TASAND (Lisa 7)
 - IAK II TASAND (Lisa 8)
 - IAK III TASAND (Lisa 9)
8. Koolivalmiduskaart (Lisa 10, Koostanud Tallinna Haridusamet)

Lapse arengu jälgimine ja tagasiside kajastub:

- Lapse individuaalsuse kaart (IAK)
- Koolivalmiduskaart
- Arengukirjeldus, iseloomustus
- Arenguvestlus
- Nõustamine
- Igapäevane vestlus
- IAK kooskoostamiskoosolekute ja hindamiskoosolekutega

kasutatud lühendid:

Seadusandlusega seotud lühendid:

KLA Koolieelne Lasteasutus
KLS Koolieelse Lasteasutuse Seadus
PGS Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus
KOV Kohalik Omavalitsus
KLRÕ Koolieelse Lasteasutuse Riiklik Õppekava

Erivajadusega (EV) seotud lühendid:

HEV Hariduslik Erivajadus (erivajadused koolieas)
AEV Arengulised Erivajadused (*koolieelses eas avaldunud erivajadused ehk arenguline mahajäämus*)
IAK Individuaalne Arengukava
IRP Individuaalne Rehabilitatsiooni Plaan
LIK Lapse Individuaalsuse Kaart (*kohustuslik dokument HEV lapsele*)
IÕK Individuaalne Õppekava (*koostatakse koolis, mis on loogiline jätk KLS-s rakendatud IAK-le*)

1. LAPSE ARENGU JÄLGIMINE KOOLIEELSES LASTEASUTUSES

1.1 Lapse arengu hindamise eesmärgid, sisu ja korraldus.

Lapse arengu hindamine on vajalik selleks, et:

1. määratleda lapse arengulised saavutused;
2. selgitada välja lapse erivajadused, õppimise ja õpetamise eripära;
3. koostada lapsele individuaalne õppekava (IAK);
4. aidata lapsel ise enda arengut ja edasiminekut näha;
5. toetada lapse õppimist (Katz 1997)

Hindamisel on oluline lapsekesksus ja valdkondade paljusus, et last hinnataks kui tervikut, mitte tema arengu eri valdkondi.

Eelkooliealiste laste arengu hindamine on jätkuv protsess, kus laste tegevust ja selle tulemusi vaadeldakse, salvestatakse, jälgitakse, fikseeritakse ja dokumenteeritakse kõikvõimalikel viisidel nende loomulikus õpikeskkonnas. Laste arengu hindamisel tuleb arvestada, et:

1. Mõõtmised peavad hõlmama spetsiifilisi, lapse edukaks toimetulekuks olulisi arenguvaldkondi: sotsiaalne kompetentsus, lähenemine õppimisele ja vajalikud kognitiivsed oskused.
2. Mõõtmised peavad silmas pidama lapse arengut tervikuna, mitte piirduma lihtsalt *JAH* või *EI* vastavasse oskuste lahtrisse. Mõõtmised peavad kajastama arengu protsessi.
3. Mõõtmised peaksid olema kohesed, lihtsad ja kergelt interpreteeritavad, et õpetaja saaks neid jagada lastevanematega. Hindamisprotseduure peaks olema võimalik läbi viia rühmaruumis toimuvate tegevuste käigus.
4. Mõõtmised peavad teatud perioodi järel korduma (korduv mõõtmine on vajalik: laste võimete avaldamise vahetu jälgimine loomulikus keskkonnas) on parim võimalus lapse üldise võimekuse näitamiseks, alusoskuste, mõistetest arusaamise, probleemilahenduse ja õppimismotivatsiooni hindamiseks (NAEYS, 1998 p.1)

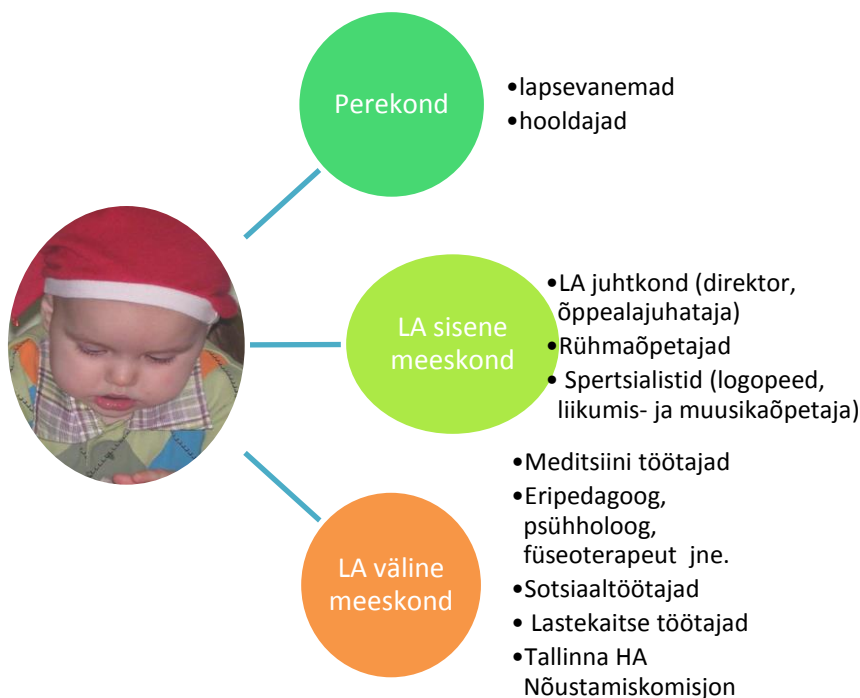
1.2 Koostöö korraldamine laste arendamiseks ja õpetamiseks.

Koostöö on kahe või enama organisatsiooni/isiku koos töötamine kindlaks määratud sarnaste eesmärkide, huvide paremaks saavutamiseks ühendades erinevaid ressursse (aeg, raha, teadmised jm). Missugused spetsialistid on meeskonda haaratud ning kes meeskonna tööd juhib ja koordineerib, sõltub probleemist, samuti sellest, missugused spetsialistid lasteaias töötavad. (Kallavus, 2011)

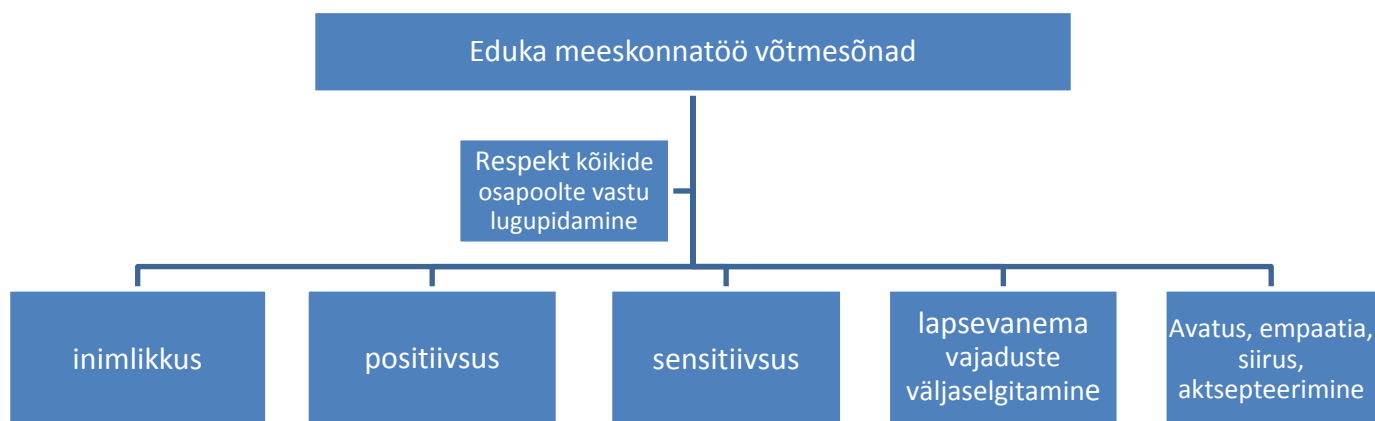
Parima kogemuse lapse arengu hindamiseks praktikas on vajalikud 3 komponenti:

1. **Perekonna kaasatus:** tuleb näha ja hinnata lapsevanemate rolli laste arengu hindamise protsessis ning märgata sekkumise vajadust.

2. **Arenguliselt kohane hindamine:** hindamise tüüp ja meetodid peavad sobima lapse individuaalsete vajaduste ja arengutasemega.
3. **Meeskonnatöö:** meeskond peab kaasama lapse eluga seotud isikud. Vanemad, hoidjad ja võrgustiku personal peavad osalema lapse hindamise planeerimisel ja tulemuste tõlgendamisel. (Henneter jt 2001)

Joonis: Meeskond - koostatud Tallinna Meelespea Lasteaia näitel.
(lasteaia on 12 rühma, millest on 3 sõimerühma, 8 aiarühma ja 1 sobitusrühm)

Tabel: Eduka meeskonnatöö võtmesõnad (Porter, 2003)

1.3 Lapse arengu jälgimise ja hindamise vahendid

Vaatlus

Lapse vaatluse kaart vt. Lisa 1

Arengu hindamiseks tuleb last regulaarselt vaadelda ning vaatlused protokollida ja säilitada. Vaatluse eeliseks on võimalus saada vahetult otsest teavet laste, laste rühmade või ka õpetajate tegevuse ja käitumise kohta. Vaatlus võimaldab last uurida loomulikus keskkonnas. Vaatlust liigitatakse süsteemseks ja osavaatluseks. Osavaatluse puhul osaleb vaatlaja rühma tegevuses ning seega võib vaatlaja olla rühmas töötav õpetaja. (Männamaa, 2008)

Tingimused vaatluse läbiviimiseks

Koht – loomulikes tingimustes, õpetaja ei sekku

Kestus – mõnest minutist 20 minutini

Korraldus – ei ole juhuslik, toimub rühma töötajate vahel koostatud plaani alusel:

- Kes mida vaatlleb?
- Millisel ajavahemikul?
- Kui sageli?
- Kuidas fikseeritakse?
- Kuidas tehakse kokkuvõtte? (Maripuu, 2011)

Vaatlused võimaldavad märgata nii lapse positiivsed, kui ka negatiivseid aspekte. Vaatlusi tuleb korraldada erinevate tegevuste juures, et selguksid lapse tugevad küljed ja ka võimalikud probleemid. Vaatluse tulemused fikseeritakse kirjalikult või videoaparatuuri abil. Kogutud andmed analüüsitakse ja säilitatakse. (REK 2009)

Intervjuu

Olemus – eelnevalt läbimõeldud suuline küsimustik

Fikseerimine – kirjalikud märkmed, soovitatavalt diktofon.

Oluline on fikseerida ka lapse meeleolu, intonatsioon, miimika, et hiljem oleks kergem tõlgendada. (Maripuu, 2011)

Küsitlus

Lapse rahulolu küsitlus vt. Lisa 2

Olemus – kirjalikus vormis esitatud küsimused oluliste vaatluste jäädvustamiseks.

Üldeesmärk:

- Aitab mõista paremini last, tema arengut.
- Aitab kavandada õppe- ja kasvatustööd.

Eeltöö küsitluse koostamiseks:

- Koostatakse ühistööna personali poolt
- Lepitakse kokku korraldus, eesmärgid, tulemuste analüüs ja kokkuvõtte esitamine.

Sihtgrupp: lapsevanem, laps.

Tulemused arutatakse läbi arenguveestlusel. (Maripuu, 2011)

Arengutabel

Lapse arengutabel vt. Lisa 3

- Koostatakse tavaliselt testina.
- Aluseks üldoskused, vastavalt lapse vanusele.
- Üldoskused arengutabelite sisuna peaksid olema lahti kirjutatud lasteaia õppekavas (KLRÕ alusel).

Portfoolio

Lapse arengumapi koostamise põhimõtted (Lisa 4)

Olemus – lapse kasvamise ja arengumapp.

Koostis:

- Lapse poolt teostatav osa.
- Täiskasvanu poolt teostatav osa.

Eesmärk:

- Kujuneb lapse võime sooritada enesehinnangut.
- Võimaldab lapsel enda arengut jälgida.
- Võimaldab välishindamist.

Välimus – vaba (kaust, mapp, korv jne)

(Maripuu, 2011)

Arenguvestlus

Laste arenguvestluse ettevalmistavad küsimused. (Lisa 5)

KLS lapse arengu toetamiseks korraldatakse tema vanematega vähemalt üks kord õppeaasta jooksul arenguvestlus. Arenguvestluse ajal antakse lapsevanemale ülevaade lapse arengust ning lepatakse kokku edasises õppes ja arengu eesmärkides. Arenguvestlusel osalevad rühmaõpetaja ja vanem. (PGS §37)

Arenguvestluse tulemusena tuleb panna paika pikaajalisemad ja lühemad eesmärgid, mille suunas lasteaed erivajadusega lapse arengut toetudes liigub. Läbi tuleb arutada ka töövormid, arendustegevuskava vajadus, milliseid teenuseid saab pakkuda lasteaed ja mida on vaja perekonnal lisaks teha või kust abi saada.

Seega on nii tava, kui ka sobitus- ja erirühmas vajalik kõigepealt lapse arengutaset hinnata, seejärel olukorda arutada lasteaia töötajatel omavahel ning koos lapsevanemaga. Alles seejärel on olemas alused, et hakata erivajadusega lapse arengut tõhusalt toetama, st last arendama.

Kuna lapse arengudünaamikat on keeruline pika aja jooksul ette näha, tuleb erivajadusega lapse arengut hinnata vähemalt 2 korda aastas ja iga hindamisperioodi järel koguneda arenguvestlusele ning edasist tegevust planeerida. See on ühtlasi aeg, mil tuleb üle vaadata ka senise eriabi tulemuslikkus ning vajadusel teha otsus rühmatüübi muutmiseks. Näiteks võib selguda, et tavarühmas ei suudeta lapsele siiski piisavalt toetust pakkuda ning on vajalik suunamine kas sobitus või erirühma. Võib olla ka niipidi, et laps on eri või sobitusrühmas saanud väga tõhusat abi ning suudab enne kooliminekut jätkata juba tavarühmas ja läheb õppima tavakooli. (Kulderknup, 2009)

2. VARAJANE SEKKUMINE JA ERIVAJADUSEGA LAPSE ARENGU TOETAMINE

Erivajadusega last suunatakse sobitusrühma pedagoogilis- psühholoogiliste ja/või meditsiiniliste uuringute põhjal nõustamiskomisjoni kaudu. See tähendab, et lapse arengut on juba enne rühma tulekut erispetsialistide poolt põhjalikult uuritud ning lapsevanem on sellest teadlik.

Kohanemine teadmisega, et lapsel on arengulised erivajadused, võib perel olla siiski alles pooleli. Erivajadusega lapse kasvatamine tähendab perele lisakoormust nii psühholoogilises kui ka sotsiaalses ja majandusklikus mõttes (Kiis, 1999).

Seega tuleb lasteaial arvestada, et lapsevanemad vajavad sageli ise aega ja abi, enne kui suudavad lapse arengu huvides lasteaia koostööpakkumise vastu võtta.

Kuigi lasteaeda jõuavad mitmesugused lapse erivajadusi puudutavad dokumendid, tuleb lasteaia pedagoogidel, spetsialistidel ja abipersonalil võtta aega, et lapse oskuste ja teadmiste tasemega tutvuda. Põhjus on selles, et pedagoogilist infot meditsiinidokumendid enamasti ei sisalda ja õpetuse planeerimiseks on ikkagi vaja lapse arengut hinnata, sh lapsevanemalt teavet küsida (eelneva arengu, koduste tegevuste kohta). Vahel on vajalik suunata laps veel mõnedele lisauuringutele. Täiendavale uuringule suunamisel on vaja anda lapsevanemaga kaasa lasteaiapoolne hinnang ning paluda tagasisidet spetsialistidelt ka lasteaia jaoks.

Nagu ka tavarühmas tuleb sobitus- ja erirühmas teha hindamistulemustest kokkuvõtte ning viia läbi arenguestlus perega. Erinevalt tavarühmadest on lapsega tegelev meeskond suurem ning esimesel arenguestlusel on vajalik kõikide meeskonnaliikmete osalemine, et perele oma valdkonda ja rolli tutvustada. Mida suurem on lapsega tegelev meeskond, seda enam on vajalik, et meeskonna tegevust koordineeriks eraldi inimene. (Kulderknup, 2009)

2.1. Arenguliste erivajadustega lapsed

Koolieelses eas avalduvaid erivajadusi nimetatakse **arengulisteks erivajadusteks** (AEV), kooliealiste laste puhul kõneldakse aga **hariduslikust erivajadusest** (HEV). Arenguline ja hariduslik erivajadus võib olla nii **mahajäämus** eakohasest tasemest (arengupuue) kui ka **andekus** mingis arenguvaldkonnas.

Erivajaduse ajutine iseloomu põhjuseks võib olla lapse puudumine pika aja vältel, väsimusseisundid tervisehäirete korral, probleemid perekonnas, lapse isiksuse, sh suhtlemise iseärasused, motoorne rahutus või vastupidi- pärsitud aktiivsus jne (Seljametsa LA)

ARENGULISTE ERIVAJADUSTEGA LAPSED (AEV)			
1. Andekad lapsed	2. Puudega ehk puudest tingitud EV lapsed	3. Sotsiaal-, emotsionaalsete ja/või käitumisprobleemidega lapsed	4. Raskete somaatiliste krooniliste haigustega lapsed

(Neare, 2008)

➤ **Andekad lapsed**

Andekaid lapsi iseloomustab eelkõige tunduvalt üle keskmise üldvõimed, eesmärgikindlus ja loovus.

Enne kooli võib eristada andekust järgmistes valdkondades: vaimsed võimed, kõne areng ja suhtlemisoskus s.h teiste keelte õppimine, kehalis-kinesteetilised võimed, emotsionaal-käitumuslik valdkond.

Andekatele lastele on alushariduse õppekavas määratletud pädevused nõrgad, seetõttu on neile vajalik koostada individuaalsed arenduskavad (IAK), lähtuvalt iga eriliselt andeka lapse kognitiivsest arengust, milles fikseeritakse konkreetsele lapsele rühmaga võrreldes *kõrgemad nõuded*.

Laste arengu pedagoogilis-psühholoogiliste iseärasuste järgi on 2., 3. ja 4. grupi lapsi jaotatud alljärgnevalt:

- **Kehapuudega lapsed**, kes omakorda jagunevad **ortopeedilise** ja **anatoomilise** puudega lasteks. Ortopeediliste laste hulgas on kõige suuremaks ja keerulisemaks grupiks tserebraalparralüüsiga (CP = PCI) laste rühm.
- **Kõnepuudega lapsed:**
 - suulise kõne puuduliku arenguga lapsed
 - kirjaliku kõne puudega lapsed – *lasteaias on vaja tähtsustada foneemitaju ja häälik-analüüsi oskuste arendamist.*
- **Vaimse/psüühika arengu hälvetega lapsed**
 - Vaimse Arengu Peetusega (VAP) = spetsiifiliste psüühika arengu või segatüüpi spetsiifiliste arengu hälvetega lapsed
 - Vaimupuudega lapsed (VAA) lapsed
- **Psüühika- ja käitumise ning sotsialiseerumisraskustega lapsed.**
 - Pervasiivse arenguhäirega lapsed sh lapse autism
 - Lapseeas alanud käitumis- ja tundeelu häired: aktiivsus ja käitumishäire, käitumishäire, hüperkineetiline häire.
- **Liitpuudega lapsed:**
 - Vaimu ja tugi-liikumissüsteemi puuetega lapsed;
 - Meele- ja vaimu- või meele, vaimu-ja autismiga lapsed;
 - Pimekurdid;
 - Vaimu ja psüühikahäiretega, sh epilepsiaga lapsed jne. (Neare, 2008)

2.2. Tingimused, mis on vajalikud erivajadusega laste arendamiseks ja õpetamiseks:

2.2.3. IAK ehk Individuaalne õppekava

Kõikidel AEV lastel on kognitiivsed erivajadused, mille rahuldamiseks on vaja lapsi arendada diferentseeritult (vastavalt eripäradele/puudele ja võimetele) ja individualiseeritult (IAK).

NB! IGALE AEV LAPSELE RÜHMAS TULEB KOOSTADA IAK. (Neare, 2010)

* AEV Arengulised Erivajadused (*koolieelses eas avaldunud erivajadused ehk arenguline mahajäämus*)

* IAK Individuaalne Arengukava

Haridusasutus võib teha õpilast õpetades muudatusi või kohandusi õppeajas, õppesisus, õppeprotsessis ja õppekeskkonnas. Kui muudatuste või kohandustega kaasneb õppe intensiivsuse oluline kasv või kahanemine võrreldes asutus õppekavaga tuleb õpilasele koostada individuaalne õppekava. (PGS § 18)

2.2.4.Varajane sekkumine

Varajane sekkumine – s.o arenguliste erivajadustega laste võimalikult varajane märkamine, mille sisuks on nii lapse eakohast arengut takistavate probleemide väljaselgitamine kui ka lapse varajane arendamine. **Sekkumine on** lapse arengutasemele vastav õpetus.

Varajase sekkumise üldiseks eesmärgiks on teiste kõrvaldalete ennetamine, kõrvaldamine, raskematel juhtudel nende leevendamine. (Seljametsa LA)

Varajane sekkumise etapid:

- Arenguliste laste võimalikult **varajane märkamine** (vanuses 0 –3).
- Mahajäämuse ja/või paremini arenenud valdkondade **hindamine**.
- Sobiva **arendustöö planeerimine ja elluviimine**.
- **Kaasamine** – AEV lapse paigutamine eakaaslastega samasse keskkonda, kus tema tarvis kohandatakse õppekava, metoodikat, õppematerjale jne
- **IAK** – individuaalne arenduskava koostatakse rühmakaaslastest *oluliselt* erineva (1- 3a lastel üle ühe aasta, 4-7a lastel üle kahe aasta) arengutasemega lapsele. IAK rakendamine võimaldab arvestada arengulise erivajadusega lapse ja tema perekonna vajadusi, aitab tagada lapse võimetekohase arengu. IAK-ks võib lugeda igasugust lasteaiasisest kokkulepet, mis täpsustab konkreetse lapse õpet.
- **Individualiseerimine** – tegevuste kohandamine laste individuaalsetele iseärasustele.
- **Diferentseerimine** – tegevuste jõukohastamine.
- **Koolipikendus** – koolikohustuse täitmise edasilükkamine.

(Maripuu, 2011)

AEV laste puhul on tingimata vajalik lisatöö õpetajate, spetsialistide ja lapsevanema poolt, et luua võimetele vastavad keskkonna tingimused ja rühmasisest **individuaalset lähenemist** ehk teisisõnu kohandatud õpikeskkonda.

2.2.5.Kohandatud õpikeskkond

Kohandatud (õpi)keskkond on erivajadustega lastele väiksemas või suuremas mahus kohandatud (õpi)tingimuste kogum:

- füüsiline keskkond,
- kohandatud õppekavad,
- arenguestlused, lapse erivajadusele vastav arengukava või IAK,

- kompetentsed rühmaõpetajad ja teised last ja tema peret toetavad spetsialistid,
- kohandatud (õpi)tingimused ja vajadusel abivahendid,
- individuaalset arengut toetav hindamine,
- õppimist ja tegutsemist toetav sotsiaalne võrgustik väljaspool lasteaeda.

2.2.6. Kust saab abi ja nõustamist

- **Õppenõustamiskeskusest**, mis tegutsevad kõigis maakondades ja Tallinnas (3-18-aastaste laste puhul)
- **Nõustamiskomisjonidest** – kõigis maakondadest ja Tallinnas
- **Kui lapsel on puue, siis lapse rehabilitatsiooniplaani alusel reh. teenust pakkuvatest asutustest** (olenemata vanusest).

Õppenõustamiskeskus on laste arenguliste ja hariduslike erivajaduste märkamise ning individuaalse arengu toetamise piirkondlik tugikeskus.

Õppenõustamise ülesanded:

Laste-, lapsevanemate ja lastega töötavate isikute nõustamine.

- Lapse võimete ja arenguvõimaluste väljaselgitamine.
- Õppimise või käitumisega seotud probleemide ennetamine ning lahendamine.

Õppenõustamiskeskus pakub järgmist nõustamist:

- Logopeediline
- Eripedagoogiline
- Psühholoogiline
- Sotsiaalpedagoogiline

Tallinna õppenõustamiskeskuse töökorraldusega on võimalik tutvuda Tallinna ÕAK kodulehel: <http://www.tallinn.ee/Oppenoustamiskeskus>

Nõustamiskomisjon ja selle ülesanded

Haridusliku erivajadusega lapse kohta soovitude andmisel tugineb nõustamiskomisjon selle lapse kohta eelnevalt tehtud ja komisjonile esitatud pedagoogilise ja psühholoogilise, vajaduse korral ka meditsiinilise uuringu tulemustele.

Nõustamiskomisjonis on vähemalt viis liiget. Nõustamiskomisjoni peavad kuuluma eripedagoog, logopeed, koolipsühholoog, sotsiaaltöötaja ja vastavalt maa- või linnavalitsuse esindaja. Vajaduse korral võib nõustamiskomisjon kaasata oma töösse ka muid eksperte. Nõustamiskomisjoni töökorra kehtestab komisjoni moodustaja. (PGS § 50)

Nõustamiskomisjonile taotluse esitamine KLS eas laste puhul

Taotlus nõustamiskomisjonile soovitusel saamiseks esitatakse:

- 1) HEV lapse sobitus- või erirühma vastuvõtmiseks vastavalt «Koolieelse lasteasutuse seaduse» § 6 lõikele 6;
- 2) HEV lapse arendamiseks vajalike tingimuste rakendamiseks koolieelse lasteasutuse sobitus- või erirühmas vastavalt «Koolieelse lasteasutuse seaduse» § 6 lõikele 5;
- 3) koolikohustusliku lapse arengust ja tervises seisundist tulenevalt koolikohustuse täitmise edasilükkamiseks ühe õppeaasta võrra;
- 4) alla seitsmeaastase isiku kooli vastuvõtmiseks. (PGS § 2. p.1, 2, 8 ja 11)

Taotluse esitaja koolieelikute puhul

Taotluse nõustamiskomisjonile soovitusel saamiseks esitab:

- 1) vanem või vanema nõusolekul koolieelse lasteasutuse direktor § 2 punktides 1, 10 ja 11 sätestatud juhul;
- 2) koolieelse lasteasutuse direktor § 2 punktis 2 sätestatud juhul; (PGS § 3. p.1 ja p.3)

Tallinna nõustamiskomisjoni töörühma ülesannete, koosseisu ja kontaktandmetega on võimalik tutvuda Tallinna Haridusameti kodulehel: <http://www.tallinn.ee/haridus/g5415>

Taotlusele lisatavad dokumendid

- 1) koolieelses lasteasutuses käiva lapse isikut tõendava dokumendi (selle puudumisel sünnitunnistuse või -tõendi) ära kiri või väljavõte;
- 2) vanema isikut tõendava dokumendi ära kiri või väljavõte;
- 3) koolieelses lasteasutuses käiva lapse individuaalse arengu jälgimise kaart (IAK);
- 4) perearsti ja eriarsti või muu spetsialisti hinnang, kui see on vajalik haridusliku erivajaduse täpsustamiseks, et nõustamiskomisjon saaks soovitada sobilikku rakendatavat meetet;
- 5) rehabilitatsiooniplaani olemasolul selle ära kiri.

(2) Nõustamiskomisjon võib vajadusel nõuda täiendavaid dokumente ja spetsialistide hinnanguid õpilase või koolieelse lasteasutuses käiva lapse arengu täpsustamiseks. (PGS § 5.)

Rehabilitatsiooni teenus

Rehabilitatsioon on paljudimensiooniline ja paljutasandiline võimaluste programm, mis varustab kahjustatud isiku või perekonna uuesti normaalseks eluks vajalike eeltingimustega; mis taastab need funktsionaalsed võimed ja võimalused, mis on nõrgenenud (Wiman) Rehabilitatsioon ei saa kunagi olla tulemuslik ainult rehabiliteeritava isiku füüsilise võimete parandamise rakendamise puhul, vaid peab alati sisaldama tegevusi, mille ülesanne on motivatsiooni, teadmiste ja oskuste arendamine.

Rehabilitatsiooni teenus jaguneb kaheks osaks:

1. Reh. plaanide koostamine
2. Reh. teenuse osutamine

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Almann, S. (2001) Lasteaia juhataja valmisolek ja rollid kvaliteetlasteaias. V üleriigiline alushariduse konverents 29. nov Tallinnas. Teel kvaliteetlasteaias poole.
2. Lapse arengu hindamine ja toetamine.(2009) Riiklik eksami ja Kvalifikatsiooni keskus. Tallinn
3. Henneter jt (2001) Division for Early Childhood
4. Männamaa, M (2008) Vaatlus. Õppimine ja õpetamine koolieelses eas, 144-158. Tartu Ülikooli kirjastus

Seadused

Eesti Vabariigi põhiseadus ([RT 1992, 26, 349](#)) Internet. Kättesaadav:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>

Koolieelse lasteasutuse seadus ([RT I 1999, 27, 387](#)) Internet. Kättesaadav:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/754369>

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (RT I 2010, 41, 240)
Internet. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. Määrus nr 87 jõust. 01.09.2008 ([RT I 2008, 23, 152](#))
Internet. Kättesaadav: <https://riigiteataja.ee/akt/13351772>

Loengu materjalid

Tiina Kallavus 2011 loengu materjal „Rehabiliteerivast koostööst konfliktide lahendamiseni.“

Kaia Maripuu 2011 loengu materjal „Lapse vaatlus, arengu jälgimine ja dokumenteerimine“

Viivi Neare 2008 loengu materjal „Erivajadusega laps lasteaias“

Viivi Neare 2010 loengu materjal „Kaasav haridus ja erivajaduse mõiste“

Lingid

Vikipeedia. Internet. Kättesaadav: <http://et.wikipedia.org/wiki/Sobitusr%C3%BChm>

Haridus- ja Teadusministeerium. Lapse arengu jälgimine ja toetamine koolieelses lasteasutuses.
Internet. Kättesaadav: <http://www.hm.ee/index.php?047300>

ERIVAJADUSEGA LAPSE ARENGU TOETAMINE SELJAMETSA LASTEAIAS. Internet.
Kättesaadav:

<http://seljametsalak.ee/public/files/ERIVAJADUSEGA%20LAPSE%20ARENGU%20TOETAMINE%20%20LASTEAIAS.pdf>

ERIVAJADUSEGA LAPSE ARENGU TOETAMINE SELJAMETSA LASTEAIAS Internet.
Kättesaadav:

<http://seljametsalak.ee/public/files/ERIVAJADUSEGA%20LAPSE%20ARENGU%20TOETAMINE%20%20LASTEAIAS.pdf>

MTÜ Puuetega Laste Keskus Lootus, REHABILITATSIOONITEENUS
<http://www.salukool.ee/?lang=est&page=73>

SOTSIAALMINISTEERIUM SOTSIAALKINDLUSTUSAMET,
REHABILITATSIOONITEENUS <http://www.rehabilitatsioon.info.ee>

Abiks õpetajale. Soovitatav kirjandus teemal:

Erivajadustega lapsed

Raamatud

1. **Arenguhälbega laste õpetamine : raamat minule / O. Ivar Lovaas, Andrea Ackerman, Dean Alexander, Tartu : Eesti Autismiühing, 1998.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/LOV

Raamat on mõeldud õpetajatele ja lapsevanematele, et aidata arengupuudega inimestel õppida elama mõttekamat elu. Enamik programme on koostatud tööks laste ja noortega, kuid neid saab kasutada igas eas inimeste tarvis.

2. **Autism : meie laste lood / koostajad Marianne Kuzemtšenko ... jt, Tartu : Eesti Autismiühing, 2003. Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 616-053/AUT**

Raamat on mõeldus vanematele, kes seisavad silmitsi teistmoodi lapsega, lapsega, kelle maailm ei ole alati meile kättesaadav. Raamat sisaldab kahteteist lapse lugu, kellel on autism.

3. **Downi sündroom : müüdid ja tegelikkus / Mark Selikowitz, Vaimupuudega Laste Vanemate Ühing, 2003.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 616/SEL

Raamat lapsevanematele, kelle perre on sündinud Downi sündroomiga laps. Kuidas Downi sündroomiga lapsega toime tulla, millist abi on võimalik lastevanematel saada ning milliseid arenguid on toimunud ühiskonnas Downi sündroomiga laste hariduse, tervise, töö leidmise osas.

4. **Erivajadusega laste kaasamine / Ellen R. Daniels, Kay Stafford, Tartu : Hea Algu, 2004.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/DAN

Raamatus jälgitakse kolme erivajadusega lapse arengut õppeaasta jooksul, alustades õpetajate esimesest kohtumisest perega. Juhtumanalüüsides abil näitlikustatakse õpetaja rolli õppekavade, klassiruumi ja õppemeetodite kohandamisel. Viimane peatükk annab ülevaate enamlevinud arenguhäiretest, millega õpetajad oma töös kokku võivad puutuda.

5. **Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel / koostaja Luule Tiirmaa, Tallinn : Argo, 2007.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/ERI

Kogumiku adressaadiks on koolieelsete lasteasutuste, koolide ja kutseõppeasutuste õpetajad ja kõrgkoolide õppejõud ning kõne all on laste ja noorte erivajadused, nende õpingute ja arengu toetamise võimalused.

6. **Haige laps klassis / koostaja Mare Leino, Tallinn : Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2003.**

Kohaviit Tallinna keskraamatukogus: 376/LEI

Õpetaja muutuv positsioon koolis ja ühiskonnas. Lugemis- ja kirjutamisraskused, nende võimalik seos kuulmisprobleemidega. MBD-ADHD. Agressiivne laps. Kerge vaimne alaareng. Kooliprobleemid, mis võivad olla seotud lapse enneaegse sünniga. Epilepsia. Tserebraalne paralüüs. Sotsiaalprobleemse pere laps. Trauma.

7. Hüpi lasteaias : soovitusi toimetulekuks hüperaktiivse lapsega / Ave Nõmme Tartu :
Atlex, 2005. Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/NÕM

Eelkoolialiste laste õpetamisel ja kasvatamisel tuleb lasteaiapedagoogidel rühmas tegelda ka lastega, kellele on vaja individuaalset arengukava ja õpetust. Hüperaktiivsete laste ehk hüpide olemasolu lasteaiatavarühmades sageneb. Hüperaktiivne laps tuleb välja selgitada enne kooliaega, sest esmakordselt avaldub sündroom eelkoolieas ja seda on õigeaegse avastamise korral võimalik ravida, last mõista ja toetada. Tihti määratlevad täiskasvanud juba lasteaias või koolis üliaktiivsed ja püsimatud lapsed hüperaktiivseteks, mis ei ole õige, sest hüperaktiivsuse sündroom on meditsiiniline diagnoos, mille määrab ainult spetsialist. Aastatel 2000-2002 Tartumaal ja Ida-Virumaal lasteaiapedagoogide seas läbi viidud küsitluse põhjal olid hüperaktiivsuse probleemidega kõige enam kursis eripedagoogid (100 %), siis lasteaiapedagoogid (69,6 %), õppealajuhatajad (60 %) ja lasteaiajuhatajad (50%). Pedagoogid nimetasid kolme gruppi lapsi, kes on lasteaias murelasteks: hüperaktiivsuse sümptomitega lapsed, käitumis- ja tähelepanuhäirega lapsed ning sõnakuulmatud ja kasvatamatud lapsed. Ilmuv raamat üritabki vastused anda küsimustele, kuidas õpetada ja kasvatada last, kes vajab eritähelepanu, teistsugust lähenemist ja erimetoodikat. Kasulik soovitusi, kuidas kasvatada oma hüperaktiivset last, leiavad raamatust ka vanemad. On kodu ju paik, mis annab turvalisuse ja rahu väiksele inimesele.

8. Hüperaktiivne laps / Cordula Neuhaus, Tallinn : Kunst, 2001.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 616-053/NEU

Hüperaktiivse lapse peamiseks probleemiks pole mitte hüperaktiivsus ise, vaid tähelepanupuudulikkus, lapse ülim tundlikkus ja impulsiivsus. Selliseid lapsi on alati olnud, kuid tänapäeva koolis paistavad nad rohkem silma. Selles raamatus kirjeldatakse tähelepanupuudulikkuse sündroomi, mis võib esineda kas koos hüperaktiivsusega või ilma, ning vastatakse paljudele küsimustele:

- Mis on sündroomi põhjuseks?
- Kuidas käituda sellise lapsega?
- Millisest teraapiast võiks abi olla?
- Kuidas selline laps koolis hakkama saab?
- Kas häire võib välja kasvada?

9. Hüperaktiivne laps : abiks lapsevanematele ja pedagoogidele / koostanud Malle Roomeldi ... jt, Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus, c2003.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/HÜP

Esimene eesti autorite poolt kirjutatud raamat hüperaktiivsest lapsest ja hüperaktiivsusega seotud probleemidest lapse kodus, lasteaias ja koolis. Praktilise suunitlusega raamat pakub nõuandeid hüperaktiivse lapsega toimetulekuks, tema arendamiseks ning abistamiseks.

10. **Iga laps tuleb oma õnnega : eesti vanasõna / Ave Nõmme**, Tartu : Atlex, c2009.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/NÕM

Käesolev raamat on mõeldud lapsevanematele ja pedagoogidele, kellel on kokkupuudet emotsionaalsete- ja käitumishäiretega e. hüperaktiivsete (ATH) lastega.

11. **Indigolapsed. II : rõõm indigolastest : sõnumeid, lugusid ja mõtteid indigolastelt / Lee Carroll ja Jan Tober**, Tallinn : Valgusesaar, c2007.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 15/CAR

"Rõõm indigolastest" on indigolapsi käsitlevate essee, artiklite ja isiklike mõtiskluste kogu.

12. **Indigolapsed : kas uus põlvkond? / Armen Tõugu, Kerttu Soans**, Tartumaa : Väike Vanker, 2005.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 15/TÕU

Nii lapsevanemad kui ka lasteaiakasvatavad ja õpetajad on viimastel aastatel täheldanud, et lapsed on oluliselt muutunud. Tuleneb see sellest, et vanemad on alati tööl ja laste ainsaks kasvatajaks on televiisor ja arvuti? Või on tegemist mingi müstilise uue põlvkonnaga? Kerttu Soansi ja Armen Tõugu "Indigolapsed. Kas uus põlvkond?" peaks olema huvipakkuv igale lapsevanemale. Kas ka teie pealtnäha lihtsalt ülijonnakas laps pole üks sellest nn indigolaste põlvkonnast, kelle kasvatamiseks Spocki metoodikast enam abi ei ole? Mida selliste lastega peale hakata? Kuidas neid mõista ja nendega rahumeelselt koos eksisteerida? Indigolaste uurija Armen Tõugu annab Kerttu Soansi üleskirjutuste kaudu ülevaate, kes on indigolapsed ja millega peaks selliste omadustega laste vanemad arvestama. Igatahes on tegemist ühe mõtlemapaneva käsitlusega sellest, milline võiks olla lapsevanema roll 21. sajandil.

13. **Indigolapsed : uus põlvkond on saabunud / Lee Carroll, Jan Tober**, Tallinn : Valgusesaar, c2005.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 15/CAR

Indigolapsed on lapsed, kes esindavad uut psühholoogilist käitumismustrit, mida pole varasematel aegadel laiemalt täheldatud ega dokumenteeritud. Seda mustrit iseloomustavad väga erilised omadused, mille tundmaõppimine kutsub nii vanemaid kui õpetajaid üles muutma oma suhtumist lastesse nii isiklikul kui ühiskondlikul tasandil. Sellele uuele paradigmat teedrajavast raamatus vastavad rahvusvaheliselt tuntud autorid ja seminaride läbiviijad Lee Carroll ning Jan Tober mitmetele indigolapsi puudutavatele küsimustele:

- Kas indigolapsed on järgmine aste inimkonna evolutsiooniredelil?
- On need lapsed targemad kui meie nende eas?
- Kuidas me oma lapsi aidata saame?
- Kuidas ja miks on paljudest tänapäeva lastest saanud "süsteemipurustajad"?
- Miks on nii paljudel meie kõige säravamatel lastel diagnoositud "tähelepanupuudulikkus" ja/või "hüperaktiivsus"?
- Kas Ritalinile ja teistele psüühikat mõjutavatele ravimitele leidub tõhusaid alternatiive?

See raamat sisaldab lisaks autorite endi tähelepanekutele ka hulgaliselt intervjuusid, artikleid ja arvamusi mitmetelt oma ala spetsialistidelt (teadlastelt, haridustöötajatelt, psühholoogidelt, jne), kes heidavad valgust indigolasteks nimetatud fenomenile.

14. **Kohandatud õpe ja kaasav kool : [innovaatiline lähenemine] / Kjell Skogen, Jorun Buli Holmberg,** Tartu : Haridus- ja Teadusministeerium, c2004.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 37/SKO

Kohandatud õpe ja kaasav kool on eesmärgid, mille poole püüda, et kõik lapsed ja noored jõuaksid kooli ning et kool arvestaks kõigi õppijate võimete ja vajadustega. Siin raamatus antakse ülevaade kooliuuenduse ühiskondlikust kontekstist, teooriataustast ja barjääridest, käsitletakse õpetaja ja koolijuhi kui professionaalse innovaatori ja probleemilahendaja rolli ning arendatakse välja oma teooria sellest, kuidas saab koolipraktikat parendada.

15. **Koolimineku lävel / Urve Raudsepp-Alt, Signe Raudik, Kadi Lukanenok ... jt,** Tallinn : Ilo, 2008.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/KOO

Käesolevas kogumikus käsitletakse aega, mil lasteaialaps on koolimineku lävel. Raamatu eesmärk on anda täpset teavet koolivalmidusest, kirjutamisoskuse arendamisest lasteaia ja lugemisraskuse varajase prognoosimise võimalustest koolieelses eas ning koolikohustuse edasilükkamise protseduuri kohta. Kogumiku lõpetab lühike kuid asjalik informatiivne artikkel kuulmislangusega laste äratundmisest ja suhtlemisest nendega.

16. **Kui koolis on halb / Mare Leino,** Tallinn : Ajakirjade Kirjastus, 2009.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 37/LEI

Silmaringi avardav raamat lapsevanemale, kelle pojal või tütreil on koolis probleeme. Peategelane Madis pole kaugeltki õpetajate lemmik, teda peetakse hüperaktiivseks, võimatuks teismeliseks. Tallinna Ülikooli sotsiaalpedagoogika õppejõud Mare Leino aga uurib, mida ütleksid sellise poisi kohta tuntud pedagoogid ja psühholoogid kogu maailmast. Võib-olla on Madisel kooli sobimatu temperament? Äkki peitub probleem lähedussuhte puudumises? Kas poiss toitub valesti? Või - on tegu hoopis üliandeka lapsega? Raamat aitab lugejal oma kooliealist last paremini mõista, hinnata tema käitumist värske pilguga. Nii õpetaja kui lapsevanem saavad ideid, kuidas "raskele lapsele" koolikohustust meeldivamaks muuta.

17. **Kuulmislangusega laps tavakoolis : metoodiline juhendmaterjal tavakooli õpetajatele / koostanud Mari Reilson ja Regina Paabo,** Tartu : Studium, 2007.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/KUU

Kuidas hinnata lapse arengut, kuidas toetada erivajadusega last koolieelses lasteasutuses.

18. **Laps ja lasteaed : lasteaiaõpetaja käsiraamat / koostajad Lilian Kivi, Helgi Sarapuu,** Tartu : Atlex, 2005.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 373/LAP

Tallinna Ülikooli eelkoolipedagoogika õppetooli õppejõudude poolt kirjutatud raamatu näol on tegemist põhjaliku käsitlemisega lapse igakülgsest arengust Eesti oludes. Raamat koosneb viiest suuremast peatükist. Käsiraamat avab eelkoolipedagoogikas kasutatavaid mõisteid. Järgnevalt kirjeldatakse nii lapse füüsilist, kognitiivset, motoorset, keelelist kui ka sotsiaalset arengut. Peatutakse lapse tundmaõppimise erinevatel meetoditel ning lapse tervisel. Õppe- ja kasvatustegevuse all käsitletakse matemaatika, loodusõpetuse, kunsti- ja muusikakasvatuse ning keele- ja kõneõpetuse küsimusi lasteaias. Üleriigiline alushariduse nõukogu soovib kasutada eelkooliealiste laste õppe- ja kasvatustöös.

19. **Lapse arengu hindamine ja toetamine / koostaja Ene Kulderknup**, Tallinn : Studium, 2009.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: [372/LAP](#)

Raamat koosneb kahest osast: lapse arengu hindamine ja erivajadusega laps koolieelses lasteasutuses. Sisaldab erinevaid laste arenguhäireid ja seda, kuidas nendega hakkama saada.

20. **Lapsevanematele erivajadustega lastest / Marika Veisson, Airi Püss, Tiit Tammemäe, Anne Kõiv**, Tartu : Atlex, 2008.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: [376/LAP](#)

Kogumik on mõeldud lapsevanematele, kellel on erivajadustega laps, ja kõigile huvilistele. Esimene artikkel keskendub vaimupuudega lastele, kusjuures on antud lühike ülevaade ka lastest, kellel on Downi sündroom ja autism. Lühidalt on kirjeldatud ka tserebraalparalüüsiga ja tähelepanupuudulikkusega laste iseärasusi. Nende kahe erivajaduse kohta on viimasel ajal palju kirjutatud ning seetõttu on raamatus vaid lühiülevaade. Eraldi peatükk on andekatest lastest. Airi Püss annab ülevaate kurtidest ja kuulmislangusega lastest ning jagab soovitusi selliste laste vanematele ja õpetajatele. Tallinna Heleni kooli direktor Airi Püss on aastaid töötanud kurtide ja vaegkuuljatega. Pikem kirjutis pimedate ja vaegnägijate kohta pärineb eripedagoogika magistrilt Anne Kõivult, kes on 35 aastat töötanud Tartu Emajõe koolis. Kõnepuuetega lastest ja laste kõne arendamisest kirjutab magister Tiit Tammemäe, kes on palju aastaid töötanud logopeedina ja on rohkete kõne uurimise ja arendamise materjalide autor.

21. **Lapsevanematele erivajadustega lastest. II / koostaja Marika Veisson**, Tartu : Atlex, 2009.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: [376/LAP](#)

Käesolev artiklikogumik on suunatud erivajadustega laste vanematele ja kõigile üliõpilastele ning õpetajatele, kellel on huvi erivajadustega laste kasvatamise vastu. Tallinna Ülikooli lektor magister Kadi Lukanenok annab ülevaate spetsiifilistest õpiraskustest, täpsemini keskendub ta lugemis- ja kirjutamisraskustele. Sama ülikooli dotsent filosoofiadoktor Inga Mutso kirjutab sellest, kuidas loovalt läheneda matemaatika õppimisele ja õpetamisele. Magister Maili Vesiko-Liinev ja magistriõppe üliõpilane Jane Rätsep annavad ülevaate eelkooliealiste laste emotsionaalsete ja käitumisprobleemide märkamisest ja varajasest sekkumisest. Emotsionaalsetest ja käitumisprobleemidest kirjutab ka TLÜ lektor magister Aina Haljaste. Marika Veisson ja Inga Jegorova annavad ülevaate hüperaktiivsetest lastest. Marika Veissoni teine artikkel käsitleb tserebraalparalüüsiga lapsi.

22. **Lasteaialapse kõne - hääldusraskused, kõnetakistused ja alakõne / koostanud Hille-Mai Seero, Tallinn : Ilo, 2008.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/LAS

Kogumikus tuuakse alushariduse õpetajate ja lapsevanemate ette eelkooliealiste laste sagedasemad kõnehäired – hääldusvead, ealised vaeghääldused, kogelused ja kõnetakistused. Leitakse vastuseid küsimustele, mis on alakõne. Pakutakse mõtlemisainet – kas laste napp ja vigane eneseväljendus võib olla tingitud lisaks patoloogiale ka alasuhtlusest pere tasandil? Kas tehnoloogilised kommunikatsioonivahendid ja lapse tajusid vangistav meedia moonutavad või arendavad lapse tunnetust, mõtlemist ja kõnet?

23. **Ma ei mängi sinuga! : suhtlemine eemaletõrjutud ja põlatud lastega / Heike Baum, Tallinn : Tormikiri, c2003.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 372/BAU

Mida teha, kui lasteaiarühmas on laps, kellega ei jagata mänguasju, keda tõrjutakse oma mänguseltskonnast eemale? Kuidas õpivad lapsed mõistma, et inimesed on erinevad? Mida teha, kui laps muutub seltsimatuks, omaette nohisejaks? Kuidas sisendada lapsesse enesekindlust uuele kaaslasele julgelt läheneda? Heike Baum annab oma raamatus nõu, kuidas aidata 3-7-aastastel lastel meie maailma mitmekesisusele julgelt vastu astuda, kuidas tõsta nende enesekindlust, et harjumatu ei tunduks hirmus. Õpetlikud mängud näitavad, kuidas täiskasvanud lapsi abistada võiksid, selleks et võõrastest saaksid sõbrad.

24. **Ma olen eriline. 2 : psühholoogilise toimetulekuõpetuse töökaust autismiga inimestele / Tartu : Eesti Autismiühing, c2008.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 36/MA

Psühholoogilise toimetulekuõpetuse programm, mille eesmärgiks on õpetada autismiga lastele, noortele ja täiskasvanutele, mis on autism ja kuidas oma autismiga toime tulla. Programm koosneb raamatust, milles on põhimõistete ja meetodite tutvustus ning juhendid töölehtedega töötamiseks, ning CD-st töölehtedega, mida saab välja printida vastavalt vajadustele.

25. **Minu pere lugu / Imbi Tanilsoo, Tallinn : Fookus Meedia, c2009.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/TAN

Imbi Tanilsoo on kolme lapse ema ja algklasside õpetaja, kes elab pisikeses külas Lõuna-Eestis. Kaks Imbi lastest ei ole tavalised. Esimese poja Tarmo sündides hakkas Imbi üsna pea tähele panema, et poiss on väga tundlik helidele, tal esinevad absurdseid hirmud, ta ei salli võõrast keskkonda ega võõraid inimesi. Kuigi igapäevased toimingud, nagu pesemine ja söömine, valmistasid Tarmole suuri raskusi, tundis ta tähti juba aastaselt! Kui tänapäeval oskavad paljud asjatundjad autistidele isegi spetsiaalset dieeti soovitada, siis Tarmo puhul läks aastaid, enne kui arstid talle diagnoosi suutsid panna. Tarmo ei ole autist, tal on Aspergeri sündroom, millel on paljuski autismile sarnaseid jooni ja mida vahel nimetatakse ka lapsea autismiks. Teise lapse Kadri areng oli sedavõrd järjepidev, et ema võis rahulikult hingata – tütreaga on kõik korras. Kolmas laps, Andri, oli beebina rõõmsameelne, trullakas ja hästi terve laps, hoolimata august südames. Meelehärmi valmistas poja liiga aeglane vaimne areng. Selle põhjuseks olid väga kiired ja sagedased epilepsiahood ajus. Autistlikud jooned, mis olid alguses varjatud, on nüüd, puberteedieas, võimendunud. Siia raamatusse on Imbi kirja pannud

oma loo: kuidas ta tahtis nelja last, kuid saatusel olid temaga teised plaanid. See on südamluk lugu sellest, kuidas väikeses külas elav pere püüab kõigiti oma erivajadustega lapsi õpetada, et neil tulevikus saaks elu kergem olema.

26. **Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse / Jaan Kõrgesaar** Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002.

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/KÕR

Selle raamatu puhul on tegemist sissejuhatava käsitlusega, mis on mõeldud nii üliõpilastele, pedagoogidele, haridusametnikele kui ka lapsevanematele.

27. **Soodne keskkond lapse igakülgseks arenguks: nõuandeid TPS-i õppejõududelt ja teistelt lastega seotud spetsialistidelt / koostaja Ingrid Veski, Tallinn : Ilo, c2007.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/SOO

Kogumik artikleid, mis aitavad orienteeruda erivajadusega lapse elus, tema vajaduste ning nõuete ja tingimuste maailmas, kus temaga tegelemisel ei jätku sageli teadmisi ka kõige teadjamal või kogenumal. Lasteaiaõpetaja võib kokku puutuda nii füüsilise kui vaimse, nii psüühilise kui kõnelise, nii sotsiaalse kui meditsiinilise erivajadusega. Erivajaduse mõistet käsitatakse sotsiaal- ja tervishoiusüsteemis veel erinevalt – kas puudest ja selle raskusastmest tulenevalt või kroonilisest haigusest ja selle mõjudest tulenevalt.

28. **Vaimupuudepedagoogika alused / Wolf-Rüdiger Walburg, Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus, 1998.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/WAL

Esimene peatükk käsitleb eetilisi põhiküsimusi, mis seonduvad inimesepildiga ja sellest lähtuvate defineerimise püüdlustega vaimupuudega inimeste kirjeldamiseks, diagnostilise analüüsiga ja humanistlikest ideedest juhinduva eripedagoogikaga. See loob üldised raamid järgmiste peatükkide mõistmiseks, kus käsitletakse eri vanuses toimuvat arendamist ning teatud õppekavaga seonduvaid ja metoodilis-diadaktilisi küsimusi.

29. **Väikelapse kõne, keele ja tunnetustegevuse areng / Ülle Kuusik, Birgit Kaasik, Ülle Lillipuu ... jt, Tallinn : Ilo, 2007.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/VÄI

Eesti logopeedid töötavad lasteasutustes koostöös õpetajatega ja lapsevanematega. Logopeed on abiks lapse kõne ja tunnetustegevuse arengu toetamisel ja vajadusel korrigeerimisel. Artiklite autorid vahendavad erialateadmisi ja usuvad, et parem on olla enne haritud kui tagantjärele tark. Alustuseks saab lugeda väikelapse arengu toetamisest, hindamisest ja 1-3 aastase lapse söömisoskustest. Lugemist on õpetajatele ja lapsevanematele.

30. **Õpilaste vasakukäelisusest tulenevad toimetuleku iseärasused koolis / Pilvi Kula, Tallinn : Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2008.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 376/KUL

Raamat keskendub vasakukäeliste õpilaste toimetuleku iseärasustele koolis. Tegemist on doktoritööga.

31. **Õpiraskustega lapsed / Margaret ja Peter Flynn, Tallinn : Koolibri, 2000.**

Kohaviit Tallinna Keskraamatukogus: 36/FLY

Mõttele sellele on lastele mõeldud sari, mis juhib lapsed mõtlema, et kurdid, pimedad, ratastoolis ja õpiraskustega inimesed on ühiskonna võrdsed liikmed, seletab, kuidas nad oma puudega hakkama saavad ja kuidas tavalised inimesed neid aidata saavad. Raamatusari on mõeldud lastele nii iseseisvaks lugemiseks kui ka lasteaeda ja algkooli õppematerjaliks.

Artiklid

- Kivisalu, K. 2 pole maailma lõpp : kuidas toetada last, kel tekib algklassides koolitööga raskusi?, Pere ja Kodu, (2009) nr. 1, lk. 36-39 : ill.
Õpiraskustest algklassides, tugiõppest ja õpioskuste kujundamisest.
- Lepik, M. Andekus vajab suuremat tähelepanu. Virumaa Teataja (2009) 2. sept., lk. 2.
Eesti haridusinfosüsteemi andmete järgi on Lääne-Virumaal iga viies laps erivajadustega, seejuures ei ole ülevaadet andekate laste kohta, mis on samuti erivajadus.
- Reps, M. Eriliste koolide võrk tuleb säilitada. Õpetajate Leht (2009) 5. juuni, lk. 3.
Hariduslike erivajadustega laste koolidest, mida tuleks säilitada ning mille õiguslikkus ja stabiilsus tuleb tagada seadusega - need koolid tuleks nimetada ära põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse üldsätetes
- Pajula, E. Erivajadus ei ole puude viisakam nimetus. Õpetajate Leht (2009) 12. juuni, lk. 2.
Kuni 2001. aastani saab Eesti Euroopa sotsiaalfondist projektiraha, mille toel ehitada üles maakondade tugi- ja nõustamisvõrgustikud erivajadustega laste abistamiseks. Mida on seni tehtud ning mis saab edasi?
- Mutso, M. Erivajadustega laps. Haridus (2002) nr. 1, lk. 45-47.
- Sikk, E. Erivajadustega laps tavakoolis. Õpetajate Leht (2009) 8. mai, lk. 9.
Probleemidest, mis tekivad maakoolides lihtsustatud õppekavaga õpetamisel.
- Pajula, E. Erivajadustega lapsed ikka süsteemi rataste vahel. Õpetajate Leht (2009) 9. jaan., lk. 6-7 : foto.
Õpilaste erivajadused jäävad sageli diagnoosimata, sageli ei võeta erivajadusi arvesse. Kes tegeleb õpilasega, kelle erivajadus on diagnoositud?

- Tammar, A. Erivajadustega lastega ristteel: kuhu minna? Õpetajate Leht (2009) 14. aug., lk. 5.
Vajadusest, minna erivajadustega laste õpetamisel projektipõhiselt tegevuselt üle süsteempõhilisele tegevusele. Lapssõltlaste abistamisest.
- Kuljus, K. Erivajadustega lastele haridusvõimalusi napib. Virumaa Teataja (2009) 27. okt., lk. 8.
Lääne-Virumaa erivajadustega laste haridusvõimalustest ja tugiteenustest, millest on vajaka. Tapal tegutseva erivajadustega laste vanemate ühenduse Mesilind eestvedaja Kersti Suun-Deket on võtnud oma eesmärgiks korraldada kogu Lääne-Viru puuetega lastega kokkupuutuvatele inimestele infopäevi ning on loomas infoportaali erivajadustega laste vanematele, mis on ühtlasi tema magistritöö teema Tallinna Ülikoolis.
- Vares, A. Erivõimalustega arvuti päästab Kuressaare neiule maailma valla. Oma Saar (2009) 22. mai, lk. 3.
Kuressaare põhikooli 9. klassi õpilane Kaja Kivi sai eriprogrammiga arvuti, mis avardab liikumispuudega ja koduõppel oleva tüdruku võimalusi.
- Kleinberg, A. Hüperkineetiline häire - meie kõigi probleem. Õpetajate Leht (2009) 11. apr., lk. 4. Aktiivsus- ja tähelepanuhäirest (ATH), mille hindamiseks peab olema kaasatud professionaalid, õpetajad, vanemad ja oluline on ka lapse enese arvamus.
- Mägi, E. Kaasamine eeldab meeskonnatööd. Haridus (2003) nr. 6, lk. 8-9.
- Kas erivajadustega lapsed saavad õigel ajal abi? Õpetajate Leht (2009) 5. juuni, lk. 3.
Küsimusele vastavad: Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituudi eri- ja sotsiaalpedagoogika osakonna juhataja Ene Mägi, Tallinna Haridusameti üldhariduse osakonna peaspetsialist Urve Raudsepp-Alt, Krabi põhikooli direktor Ale Sprenk, Põlva Maavalitsuse haridus-, kultuuri- ja sotsiaalosakonna juhataja Peeter Aas.
- Haljaste, A. Meelepuudega laps tuleb tavakooli. Haridus (2003) nr. 8, lk. 15-17.
- Viiralt, I. Sensoorse integratsiooni häire - mis see on? Haridus (2000) nr. 5, lk. 41-44.
Koostanud Liisi Nokkur Eestikeelse kirjanduse osakonna pearaamatukoguhoidja
Jaanuar 2010 Internet. Kättesaadav:
http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=arengule%20erivajadusega%20laps&source=web&cd=1&ved=0CBgQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.keskraamatukogu.ee%2Fpublic%2FLiisi%2FErivajadustega_lapsed_-_Liisi.docx&ei=MkapTowxzeo5maGVGw&usq=AFQjCNGkXF9SFpY18Rvuihj2o5IRi_c0cA&cad=rja

LISA 1. Lapse vaatluse kaart

Lapse nimi:	
Vanus:	
Rühm:	
Vaatluse läbiviimise koht: <i>(PS! Lapse vaatlust viiakse läbi loomulikes tingimustes, õpetaja ei sekku)</i>	
Vaatluse kestus: <i>(PS! Lapse vaatlus kestab mõnest minutist 20 minutini)</i>	
Vaatluse korraldus <i>(PS! Vaatlus ei ole juhuslik, toimub rühma töötajate vahel koostatud plaani alusel)</i>	
Vaatleja nimi:	
Vaatluse eesmärk:	
Millisel ajavahemikul? Kui sageli?	
Vaatluse põhjal tehtud märkused: <i>Vaatlused võimaldavad märgata nii lapse positiivseid, kui ka negatiivseid aspekte. Vaatlusi tuleb korraldada erinevate tegevuste juures, et selguksid lapse tugevad küljed ja ka võimalikud probleemid. Vaatluse tulemused fikseeritakse kirjalikult või videoaparatuuri abil. Kogutud andmed analüüsitakse ja säilitatakse. (REK 2009)</i>	
Lapse meeleolu: <i>(meeleolu, intonatsioon, miimika)</i>	
Situatsiooni kirjeldus:	
Positiivsed aspektid:	
negatiivseid aspekteid:	
Kokkuvõte / analüüs:	